

Czynniki kształtujące wydajność pracy kobiet zatrudnionych w rolnictwie w krajach Unii Europejskiej

Factors affecting work productivity of women employed in agriculture in the European Union countries

Katarzyna Grotkiewicz, Agnieszka Peszek

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wydział Inżynierii Produkcji i Energetyki

Streszczenie. Celem opracowania było przeanalizowanie sytuacji ekonomicznej kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie w Polsce na tle krajów europejskich (UE-28). W artykule zwrócono uwagę na podstawowe charakterystyki liczbowe oraz czynniki kształtujące wskaźnik wydajności pracy kobiet wiejskich, decydujący o poziomie intensywności i nowoczesności gospodarowania. Na podstawie danych GUS oraz Eurostatu porównano pod tym względem Polskę z krajami wysoko rozwiniętymi oraz zwrócono uwagę na bariery ograniczające efektywność ekonomiczną współczesnych kobiet wiejskich.

Słowa kluczowe: kobieta • wieś • wydajność pracy • produkt krajowy brutto • aktywność zawodowa w rolnictwie • UE-28

Abstract. The article presents an agricultural and economic analysis of women in active employment in agriculture in the international arena covering the European Union countries (UE-28). Attention was paid to the basic numerical characteristics as well as factors affecting the productivity indicator for rural women that determines the level of intensity and modernity of farming. Based on data from the Central Statistical Office (GUS) and Eurostat, a comparison was made for Poland against the background of highly developed countries with identification of barriers restricting the economic efficiency of contemporary rural women.

Key words: woman • rural settlement • work productivity • gross domestic product • active employment in agriculture • UE-28

Wstęp – cel i zakres pracy

Unia Europejska zrzesza kraje europejskie w celach szeroko pojętej integracji. Z założenia ma ona przebiegać na wyżej wymienionych polach: politycznym i gospodarczym, ale niezwykle ważnym celem UE jest również integracja na poziomie społecznym, znosząca bariery oraz tworząca społeczeństwo europejskie. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW, 2014–2020), który został opracowany na podstawie przepisów Unii Europejskiej w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, program zwraca uwagę m.in. na poprawę konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych jak również zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2016).

Unijne wsparcie przyczynia się również do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, co z kolei jest skutecznym sposobem walki z bezrobociem i umożliwia aktywizację wiejskiej społeczności, szczególnie kobiet. Przyczynia się również do zwiększenia dochodów wiejskich gospodarstw, zaspokojenia lokalnych potrzeb oraz daje szansę na modernizację wsi, a co za tym idzie przyczynia się do postępu naukowo-technicznego oraz wzrostu wydajności pracy.

Wydajność pracy jest podstawowym czynnikiem decydującym o rozwoju gospodarczym. Na zachowanie wskaźnika wydajności pracy będą miał wpływ nie tylko względy ekonomiczne, lecz także takie czynniki, jak: struktura agrarna, warunki naturalne, poziom technicznego uzbrojenia, jego innowacyjność, a tym samym postęp naukowo-techniczny, zarządzanie i organizacja pracy, liczba osób pracujących w rolnictwie oraz ich kwalifikacje czy stan zdrowia.

Produktywność pracy czynnych zawodowo polskich rolników jest niższa w porównaniu z produktywnością pracy rolników w wysoko rozwiniętych krajach europejskich i światowych (Michałek (red.), 2013; Michałek, Grotkiewicz, Peszek, 2009).

Na poziom wskaźnika wydajności pracy w Polsce i w innych krajach europejskich ma wpływ praca zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Sytuacja kobiet na rynku pracy, a w szczególności na obszarach wiejskich, różni się od sytuacji zawodowej mężczyzn pod względem społeczno-gospodarczym, historycznym, a także politycznym. Współczesne przemiany społeczno-ekonomiczne zachodzące na obszarach wiejskich naszego kraju, szczególnie po wejściu Polski do Unii Europejskiej, sprawiają, że większego znaczenia nabiera problematyka związana z aktywnością zawodową kobiet (European Parliament, 2008; Prügl, 2011). Dane Eurostatu (2015) *Farm structure statistics* pokazują, że na obszarach wiejskich UE-28 w roku 2014 kobiety stanowiły mniej niż 50% ogółu ludności w wieku produkcyjnym, a tylko 45% wszystkich osób aktywnych zawodowo w rolnictwie. Według nowej strategii Unii Europejskiej kobiety na terenach rolniczych nie powinny ograniczać się jedynie do tradycyjnie przypisywanej im roli w gospodarstwie wiejskim, ale aktywnie udzielać się w wielu innych dziedzinach związanych z rozwojem terenów wiejskich, takich jak ekologia czy rekreacja, także na polu społeczno-kulturowym. Pociąga to za sobą konieczność aktywizacji kobiet wiejskich, polegającej na pokazywaniu im możliwości łączenia ról rodzinnych i zawodowych przy jednoczesnym wzroście produktywności pracy (Michalska, 2013). Według Marcysiaka

i Marcysiak (2011) w gospodarstwach, których właścicielami są kobiety, w większości preferuje się ekstensywny model gospodarowania, rzadziej korzysta się z kredytów, gospodarstwa te cechuje także niższy stopień mechanizacji, co w konsekwencji przekłada się na słabsze wyniki ekonomiczne. Zdaniem Sikory (2014) istotnymi cechami kobiet wiejskich są ich cechy mentalnościowe, „obyczajowo-środowiskowe”. Kobiety wiejskie wykazują większe zainteresowanie wychowaniem dzieci i czuwaniem nad ich wykształceniem, a trudności na rynku pracy, częściej niż u mężczyzn, motywują je do szukania zatrudnienia poza rolnictwem. Z badań jednak wynika, że kobiety mieszkające i pracujące na wsi mają silną potrzebę pozostania w społeczności wiejskiej i przyczyniania się do jej rozwoju, o ile spełnione są określone wymogi, takie jak możliwość zatrudnienia w okolicy, zdobywania doświadczenia zawodowego i podnoszenia kwalifikacji, obecność infrastruktury oferującej usługi opieki nad dziećmi oraz osobami starszymi i chorymi (European Commission, 2000). Zgodnie z opinią Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (2012) kobiety mogą mieć istotny wpływ na ożywienie rzemiosła, a także wytwarzanie tradycyjnych, wysokiej jakości produktów ekologicznych, m.in. dzięki ściślejszym kontaktom między kobietami zajmującymi się produkcją a konsumentkami – kontaktom, które należy badać i propagować.

Kobiety mogą przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju rolnictwa tylko w sytuacji, gdy zostaną wyposażone w niezbędne narzędzia poznawcze i technologiczne, które tym samym umożliwią wzrost gospodarczy i jednocześnie wyższą wydajność pracy.

Co wiemy o współczesnych kobietach wiejskich? Czy zmieniły się role pełnione przez nie? Jaka jest liczba kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie? Ile produktu krajowego brutto w rolnictwie wytwarzają? Czy wydajność pracy polskich kobiet jest porównywalna z wydajnością pracy kobiet z innych krajów członkowskich UE? Jakie czynniki mają wpływ na wydajność pracy kobiet na wsi i w jakim stopniu czynniki te różnią się od tych w krajach wysoko rozwiniętych należących do Unii Europejskiej? Ze względu na brak kompleksowych opracowań w tej dziedzinie próba oceny wskaźników rolno-ekonomicznych w rolnictwie, a w szczególności wydajności pracy kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie, będzie głównym celem niniejszych badań. Analiza dotyczyć będzie wszystkich krajów należących do wspólnoty europejskiej UE-28.

Metodyka badań

Poszukując informacji na temat czynników wpływających na wydajność pracy kobiet w rolnictwie, przeprowadzono analizy porównawcze różnych wskaźników ekonomicznych w krajach Unii Europejskiej (UE-28). Analizy dotyczyły takich wskaźników, jak:

- powierzchnia użytków rolnych,
- struktura agrarna rolnictwa, średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego,
- stosunki demograficzne, z uwzględnieniem liczby kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie,
- wartość części produktu krajowego brutto wytwarzanej w rolnictwie ogółem oraz wytwarzanego przez kobiety zatrudnione w rolnictwie.

Na podstawie przeprowadzonych analiz obliczono wskaźnik wydajności pracy kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie dla poszczególnych krajów UE, a następnie porównano wyniki. Wskaźnik wydajności pracy należy do najbardziej uniwersalnych oraz kompleksowych mierników intensywności i nowoczesności rolnictwa. Przy jego obliczeniu zastosowano metody powszechnie znane i stosowane w wielu pracach naukowych (Gębska i Filipiak, 2006; Michałek (red.), 2013; Tabor, 2006).

Do obliczenia wskaźnika wydajności pracy kobiet czynnych zawodowo w rolnictwie unijnym posłużono się następującym wzorem:

$$Wp(k) = \frac{PKB_{R(UE)}(k)}{L_{AR}(k) \cdot 2200} [\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}]$$

gdzie:

- $Wp(k)$ – wydajność pracy kobiet ($\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}$)
- $PKB_{R(UE)}(k)$ – wartość części produktu krajowego brutto wytwarzanego przez kobiety zatrudnione w rolnictwie dla krajów UE (USD)
- $L_{AR}(k)$ – liczba kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie
- rbh – roboczogodzina.

Ze względu na to, że zaangażowanie poszczególnych członków rodziny rolniczej w prace w gospodarstwie jest różne, nakłady pracy w rolnictwie w krajach Unii Europejskiej wyrażono, podając liczbę osób pełnozatrudnionych, przy czym osoba pełnozatrudniona w rolnictwie odpowiada osobie na pełnym etacie w innych zawodach. Wyliczono, że jedna osoba pełnozatrudniona pracuje w gospodarstwie rolnym 2200 godzin w ciągu roku (Michałek (red.), 1998).

Według Fereniec (1999) współczynnik przeliczeniowy ludności rolniczej czynnej zawodowo w wieku produkcyjnym dla kobiet wynosi 0,65, a dla mężczyzn 1,00.

Współczynniki te, a także dane dotyczące części produktu krajowego brutto wytwarzanej w rolnictwie oraz informacje o liczbie kobiet i mężczyzn czynnych zawodowo w rolnictwie posłużyły do obliczenia wartości części produktu krajowego brutto wytwarzanej przez kobiety zatrudnione w rolnictwie. Na podstawie danych GUS (Rocznik Statystyczny RP, 2013, s. 891) oraz Eurostatu ostatecznie do obliczenia $PKB_{R(UE)}(k)$ wykorzystano następujący wzór:

$$PKB_{R(UE)}(k) = \frac{PKB_{R(UE)}}{x_1 \cdot 0,65 + x_2 \cdot 1,00} \cdot x_1 \cdot 0,65$$

gdzie:

- $PKB_{R(UE)}$ – wartość części produktu krajowego brutto wytwarzanej w rolnictwie dla krajów UE (USD)
- x_1 – liczba kobiet zatrudnionych w rolnictwie
- x_2 – liczba mężczyzn zatrudnionych w rolnictwie

Dane, którymi posłużono się przy analizie wskaźników rolno-ekonomicznych kształtujących obraz kobiety aktywnej zawodowo w rolnictwie, dotyczą lat 2010–2013.

Wyniki badań

Zgodnie z tendencją obserwowaną w całej Unii Europejskiej także w Polsce mamy do czynienia z istotnymi zmianami, które dotyczą w szczególności obszarów wiejskich i postrzegania rolnictwa jako jednego ze źródeł utrzymania polskich rolników.

Udział rolnictwa w tworzeniu PKB systematycznie maleje, podobnie jak maleje liczba zatrudnionych w rolnictwie, w szczególności kobiet wiejskich (Eurostat). Poziom wartości odtworzeniowej parku maszynowego, poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych i konieczność specjalizacji sprawiają, że małe gospodarstwa indywidualne, produkujące na potrzeby własne, tracą na znaczeniu. Tytułem wstępu w tabeli 1 zostały zaprezentowane podstawowe charakterystyki liczbowe dotyczące struktury użytkowania ziemi dla wszystkich krajów Unii Europejskiej (EU-28) w latach 2010–2013.

Tabela 1. Powierzchnia użytków rolnych (UR) i średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w krajach UE-28 (2010–2013)

Table 1. Agricultural area (UR) and the average size of a farm in the EU-28 (2010–2013)

Kraje / Countries	Powierzchnia UR [mln ha] / Area of agricultural [mln ha]	Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego [ha] / Average size of a farm [ha]
Austria	3,2	22,79
Belgia	1,4	37,08
Bułgaria	5,1	20,05
Cypr	0,1	2,83
Dania	2,6	66,96
Estonia	0,9	46,90
Finlandia	2,3	42,28
Francja	21,9	46,38
Grecja	8,2	11,56
Hiszpania	27,5	28,50
Irlandia	4,6	32,95
Litwa	2,8	16,30
Luksemburg	0,1	48,08
Łotwa	1,8	22,00
Holandia	1,9	28,16
Niemcy	16,7	58,59
Norwegia	1	22,87
POLSKA	14,9	10,43
Portugalia	3,7	13,99
Czechy	4,2	160,00

Tabela 1. cd.
Table 1. cont

Kraje / Countries	Powierzchnia UR [mln ha] / Area of agricultural [mln ha]	Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego [ha] / Average size of a farm [ha]
Rumunia	14,2	3,91
Słowacja	1,9	80,61
Szwajcaria	1,5	25,39
Szwecja	3,1	46,17
Węgry	5,3	10,79
W. Brytania	17,2	92,88
Włochy	14,3	14,15
Chorwacja	1,3	8,26
Słowenia	0,5	6,91
Malta	0,01	1,07

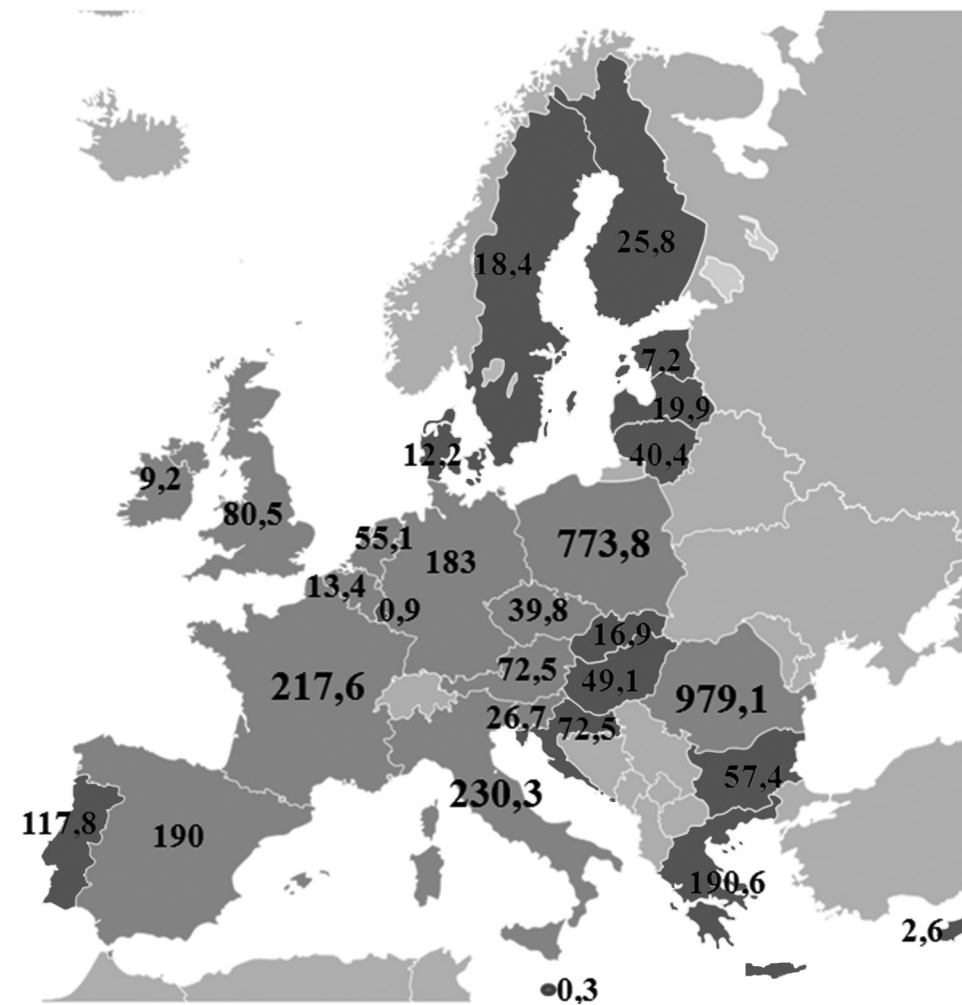
Źródło: Rocznik Statystyczny RP, 2013, s. 820, Powszechny Spis Rolny, 2013, s. 14

Source: Statistical Yearbook of the Republic of Poland, 2013, pp.820, National Agricultural Census, 2013, p. 14

Ziemia jest bardzo ważnym czynnikiem produkcji. Jej zasoby w produkcji polskiej są bardzo duże, ale nie w pełni wykorzystane. Według danych GUS (Rocznik Statystyczny RP, 2013, s. 820) powierzchnia UR w Polsce, licząca ponad 14 mln ha, jest jedną z największych na tle analizowanych krajów UE-28 – Polska zajmuje pod tym względem piąte miejsce. W ocenie stanu i przemian struktury obszarowej w rolnictwie polskim istotne jest jej porównanie ze strukturą rolnictwa w pozostałych krajach członkowskich UE. Według danych GUS (Powszechny Spis Rolny, 2013, s. 14, Rocznik Statystyczny RP, 2013, s. 820) średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie w Polsce wynosi 10,43 ha i jest aż szesnastokrotnie mniejsza od średniej powierzchni UR w Czechach i blisko sześciokrotnie mniejsza od średniej powierzchni UR u naszych zachodnich sąsiadów.

Czynnikiem decydującym o stopniu rozdrobnienia rolnictwa, obok powierzchni użytków rolnych, są stosunki demograficzne, w tym liczba kobiet czynnych zawodowo w rolnictwie. Dane z tego zakresu przedstawia rycina 1.

Dane statystyczne dotyczące zatrudnienia kobiet w rolnictwie (ryc. 1) wskazują, że polskie rolnictwo jest jednym z tych w Europie, które angażują najwięcej kobiet – w Polsce aż 773,8 tys. z nich jest czynnych zawodowo w rolnictwie. Są zaangażowane w tworzenie produktów rolniczych, a tym samym produktu krajowego brutto. W świetle przytoczonych danych ustępujemy jedynie leżącej w południowo-wschodniej części Europy Rumunii, która dopiero w roku 2007 przystąpiła do UE. Spośród analizowanych krajów Rumunia zatrudnia w rolnictwie największą liczbę kobiet – 979,1 tys. Kraj ten ma porównywalną do Polski powierzchnię użytków rolnych, a liczba kobiet zatrudnionych w rolnictwie jest o ponad 30% większa niż w Polsce. Do państw, które mają

Ryc. 1. Liczba kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie w latach 2012–2013 (w tys. osób)
Fig. 1. The number of women active in agriculture in 2012–2013 (thousands)

Źródło: Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>

Source: Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>

równie wysoki wskaźnik aktywności zawodowej kobiet w rolnictwie zaliczamy: Włochy (230,3 tys.), Francję (217,6 tys.), Grecję (190 tys.), Niemcy (183 tys.) oraz Hiszpanię (190 tys.). Natomiast wśród krajów, dla których ten wskaźnik jest najniższy, znajdują się państwa najmniejsze pod względem powierzchni UR i mające najmniejszą liczbę ludności. Są to: Cypr (2,6 tys.), Luksemburg (0,9 tys.) oraz kraj położony w Europie Południowej, który pomimo niewielkiego obszaru jest państwem rozwiniętym, o wysokim wskaźniku rozwoju społecznego. Krajem tym jest Malta, na której zaledwie 0,3 tys. kobiet jest czynnych zawodowo w rolnictwie.

Polska od dawna odznaczała się wysokim wskaźnikiem zatrudnienia w rolnictwie. Przyczyną takiej sytuacji jest rozdrobniona struktura agrarna – średnia powierzchnia użytków rolnych wynosi ponad 10 ha (Rocznik Statystyczny RP, 2013, s. 820, Powszechny Spis Rolny, 2013, s. 14). Przeludnienie wsi, a w szczególności duży odsetek kobiet w rolnictwie polskim zwracają uwagę na kwestie aktywizacji kobiet wiejskich, a także łączenia przez nie obowiązków domowych z zawodowymi w gospodarstwie rodzinnym. Chociaż w tradycyjnych rodzinach chłopskich kierowanie gospodarstwem spoczywało na barkach mężczyzny, to w ostatnich dziesięcioleciach taki podział ról społecznych stracił na znaczeniu. Przyczyniły się do tego głównie czynniki ekonomiczne, w tym możliwość znalezienia pracy zarobkowej poza rolnictwem. Obecnie coraz częściej gospodarstwo rolne jest traktowane jako alternatywne źródło dochodów w stosunku do zajęć pozarolniczych, a obowiązki aktywnych zawodowo mężczyzn przejmują kobiety. W ten sposób to mężczyźni stanowią siłę uzupełniającą w gospodarstwie rolnym kierowanym przez kobietę. Z badań ankietowych przeprowadzonych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (Wrzochalska, 2010) wynika, że tego typu sytuacja dotyka co piąte gospodarstwo w naszym kraju. Praca kobiety związana z prowadzeniem działalności rolniczej i dochód z niej uzyskany są niewspółmierne do pracy wniesionej przez kobietę w gospodarstwie rodzinnym, w którym czynnie uczestniczy. Zgodnie z ustaleniami GUS przeciętny dochód z pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych z 1 ha przeliczeniowego wynosił w 2014 r. 2506 zł. Należy zaznaczyć, że dochód ten nie obejmuje pracy, którą kobieta w swoim gospodarstwie indywidualnym wkłada w prowadzenie domu, wychowanie dzieci i opiekę nad nimi i osobami starszymi czy podtrzymywanie więzi społecznych. To łączenie ról mogłoby być efektywniej wykorzystane przez kobiety zatrudnione w rolnictwie, gdyby prace domowe i opiekuńcze zostały dowartościowane bądź przez włączenie ich wyceny do dochodu narodowego, bądź do systemu emerytalnego, co w konsekwencji mogłoby się przełożyć na osiąganie wysokich wskaźników rolno-ekonomicznych, w tym wydajności pracy, świadczących o poziomie intensywności gospodarstwa rolnego.

Integracja Polski z UE nadaje problematyce wydajności pracy szczególną rangę, która wynika z dwóch zasadniczych przesłanek. Po pierwsze mała wydajność pracy stanowi podstawową barierę w wejściu na intensywną ścieżkę wzrostu gospodarki, po drugie to właśnie zmiany w wydajności pracy przesądzać będą w dużej mierze o stopniu zmniejszenia dystansu na poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, jaki dzieli Polskę od krajów UE i innych krajów wysoko rozwiniętych. Odnosi się to wprawdzie do całej gospodarki narodowej, szczególnie jednak dotyczy sektora rolnictwa, w którym wydajność pracy jest znacząco mniejsza niż w pozostałych krajach europejskich (Michałek i in., 2009; Ziętara, 2000). Zdaniem Ziętary (2000) badanie wydajności pracy w rolnictwie w aspekcie czynników endo- i egzogenicznych, które ją kształtują, umożliwia ocenę aktualnej sytuacji w rolnictwie również w sferze społecznej, kształtowanej w głównej mierze przez kobiety. Bowiem od wartości wytworzonych przez danego pracownika dóbr lub usług zależy poziom osobistego wynagrodzenia czy status życia. Prawdopodobnie tę odzwierciedla szczególnie sytuacja polskich kobiet wiejskich zatrudnionych w rolnictwie. Wskaźniki wydajności pracy kobiet i ich udziału w wytwarzaniu PKB zaprezentowano w tabeli 2. Zestawiono w niej dane dotyczące 28 krajów UE z lat 2011–2013.

Tabela 2. Produkt krajowy brutto w rolnictwie oraz wydajność pracy kobiet w krajach UE-28 (2011–2013)**Table 2.** Gross domestic product in agriculture and productivity of women in the EU-28 (2011–2013)

Kraje / Countries	PKB _R (mln USD)	PKB _R (k) (mln USD)	Wp(k) w rolnictwie (USD · rbh ⁻¹)
Austria	6 312	2 159,76	13,54
Belgia	3 867	640,25	21,72
Bułgaria	3 424	758,11	6,00
Cypr	575	103,49	18,09
Dania	4 724	625,02	23,29
Estonia	807	178,23	11,25
Finlandia	6 927	1 417,22	24,97
Francja	52 224	10 908,47	22,79
Grecja	9 857	3 071,34	7,32
Hiszpania	36 410	6 408,11	15,33
Irlandia	3 363	230,69	11,40
Litwa	1 673	481,43	5,42
Luksemburg	171	34,74	17,54
Łotwa	1 425	302,00	6,90
Holandia	13 092	3 237,78	26,71
Niemcy	33 974	8 560,97	21,26
POLSKA	19 102	6 161,75	3,62
Portugalia	4 671	1 513,00	5,84
Czechy	4 501	922,91	10,54
Rumunia	11 388	4 046,81	1,88
Słowacja	3 305	505,02	13,58
Szwecja	8 411	1 399,92	34,58
Węgry	4 895	962,97	8,91
W. Brytania	17 045	3 551,54	20,05
Włochy	40 240	8 844,18	17,46
Chorwacja	3 125	1 123,09	7,04
Słowenia	1 186	379,25	6,46
Malta	150	12,75	19,31

PKB_R – produkt krajowy brutto dla ogółu pracujących w rolnictwie (gross domestic product for the total number of employed in agriculture)

PKB_R(k) – wartość produktu krajowego brutto wytwarzana przez kobiety aktywne zawodowo w rolnictwie (the gross domestic product generated by the active women working in agriculture)

Wp(k) – wskaźnik wydajności pracy kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie (rate of labor productivity of women active in agriculture)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego GUS, 2013

Source: Own study based on data from Yearbook Statystycznego GUS, 2013

Z powyższych danych (tab. 2) wynika, że Polska jest znaczącym krajem, jeśli chodzi o wartość PKB w rolnictwie. Kobiety zatrudnione w rolnictwie wytwarzają dużą część PKB (6161,75 mln USD), a tym samym odgrywają istotną rolę w kształtowaniu pozycji ekonomicznej kraju. Sytuuje to polskie kobiety na wysokim poziomie, nie tylko pod względem osiągniętych wyników gospodarczych, ale również społecznym, co oznacza, że przedsiębiorczość Polek i ich potencjał pozwalają im odnaleźć się w realiach panujących na rynku i czynią ich działania konkurencyjnymi nie tylko w kontekście krajowym, ale przede wszystkim międzynarodowym.

Z danych w tabeli 2 wynika, że Francja zajmuje pierwsze miejsce wśród analizowanych krajów unijnych w globalnej produkcji rolnej, którą generują kobiety – osiąga wartość tego wskaźnika na poziomie ponad 10 mln USD. Francja to kraj wysoko rozwinięty, jedna z potęg gospodarczych nie tylko Europy, ale również świata. Powierzchnia jej użytków rolnych według GUS (Rocznik Statystyczny RP, 2013, s. 820) dominuje na tle analizowanych krajów UE, a średnia wielkość gospodarstwa to blisko 50 ha UR.

Z punktu widzenia założonego celu badań najważniejsze znaczenie ma wskaźnik wydajności pracy świadczący o poziomie rolnictwa oraz pozycji społeczno-gospodarczej kobiet we współczesnej wsi. Francja, a także takie kraje jak Finlandia, Dania i Holandia osiągają największą wartość tego wskaźnika. Wynika to stąd, że kraje te uprawiają rolnictwo intensywne, które odznacza się znacznym stopniem chemizacji oraz mechanizacji produkcji. Wskaźniki te kształtują się dla Francji na poziomie 22,79 ($\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}$), dla Holandii – 26,71 ($\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}$), dla Finlandii – 24,97 ($\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}$), a dla Dani – 23,29 ($\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}$). Na tle danych dotyczących pozostałych krajów członkowskich UE przedstawionych w tabeli 2 wskaźnik wydajności pracy polskich kobiet wiejskich jest najmniejszy i wynosi 3,62 ($\text{USD} \cdot \text{rbh}^{-1}$). Wielkość ta wskazuje jednocześnie na to, że wydajność pracy w rolnictwie polskich kobiet jest ponad siedmiokrotnie niższa od wydajności pracy kobiet wiejskich zamieszkujące np. tereny Holandii. Porównanie z pozostałymi krajami UE-28 prowadzi do negatywnej oceny polskiego rolnictwa pod względem analizowanego wskaźnika. Jedynie rolnictwo rumuńskie, litewskie i portugalskie charakteryzuje się porównywalną do polskiej wydajnością pracy kobiet aktywnych zawodowo w rolnictwie.

Podsumowanie

Badania makroekonomiczne dotyczące analizy wskaźników rolno-ekonomicznych decydujących o poziomie intensywności i konkurencyjności rolnictwa, a zarazem o poziomie wskaźnika wydajności pracy kobiet czynnych zawodowo w rolnictwie, wskazują na dość znaczne różnice pomiędzy analizowanymi krajami. W Polsce mamy do czynienia z dużym potencjałem kobiet, które uczestniczą w produkcji rolniczej. Ich liczba wynosi blisko 800 tys. i jest jedną z największych wśród analizowanych krajów Unii. Przy takim froncie pracy, jak również odpowiednim poziomie produktu krajowego brutto wytwarzanego przez polskie kobiety aktywne zawodowo w rolnictwie wskaźnik wydajności ich pracy jest jednym z gorszych na tle innych krajów UE-28. Różnica pomiędzy wskaźnikiem dla kraju o najwyższej wydajności pracy a wskaźnikiem dla Polski jest ponad dziewięciokrotna. Jednak pamiętać należy, że

nie wszystkie doświadczenia przodujących krajów można bezpośrednio przykładać do sytuacji w Polsce, gdzie rolnictwo kształtowało się w całkiem odmiennych warunkach i jego aktualny poziom ma swoje historyczne uwarunkowania. Nadmierna liczba kobiet pracujących w rolnictwie polskim stanowi jeden z najistotniejszych czynników ograniczających tempo przeobrażeń gospodarczych w tym sektorze. Przyspieszenie pożądaných przemian strukturalnych jest możliwe dzięki intensywnym formom gospodarowania: modernizacji gospodarstw i zastąpieniu starych maszyn nowymi, rozwojowi nowych technologii przez wysokie nakłady na naukę, zmniejszeniu liczby osób zatrudnionych przy produkcji rolniczej, a co najważniejsze podniesieniu wydajności ich pracy. Ponadto aby osiągnąć wysoki wskaźnik produktywności, kobiety powinny uczestniczyć w planowaniu rozwoju sektora rolniczego na szczeblu regionalnym i terytorialnym. Aby móc to wprowadzić w życie, należy przeanalizować możliwości i potrzeby kobiet, ocenić ich wydajność oraz wyposażyć w odpowiednie instrumenty, dzięki którym będą mogły łączyć doświadczenie zawodowe z praktyką rolniczą.

Należy pamiętać również, że efektywność kobiet polskich zatrudnionych w rolnictwie bywa często ograniczona przez okoliczności zewnętrzne, a aktywność w zakresie innym niż zawodowa, np. rodzinnym czy społecznym, bywa niedoceniana. Jest ona jednocześnie czynnikiem, który mógłby wpłynąć na wzrost wskaźników ekonomicznych, w szczególności wydajności pracy, co w konsekwencji mogłoby się przełożyć na realia życia na polskiej wsi.

Bibliografia

- European Commission. Directorate-General for Agriculture (2000). *Women active in rural development: Assuring the future of rural Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Parliament (2008). European Parliament resolution of 12 March 2008 on the situation of women in rural areas of the EU (2007/2117(INI)), Strasbourg.
- Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (2012). *Rola kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich*. NAT/540-CESE 1592/2012, Bruksela.
- Eurostat. Employment and unemployment. Pobrane z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>.
- Eurostat. Farm land use. Pobrane z: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=ef_alarableaa.
- Eurostat (2015). *Farm structure statistics*. Pobrane z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Farm_structure_statistics.
- Fereniec, J. (1999). *Ekonomika i organizacja rolnictwa*. Warszawa: Wydawnictwo Key Text.
- Gębska, M., Filipiak, T. (2006). *Podstawy ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Marcysiak, A., Marcysiak, A. (2011). Wpływ cech jakościowych kapitału ludzkiego na wyniki ekonomiczne gospodarstw rolniczych. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 11(4), 129–137.
- Michalska, S. (2013). Tradycyjne i nowe role kobiet wiejskich. *Wies i Rolnictwo*, 2, 124–139.
- Michałek, R. (red.) (2013). *Postęp naukowo-techniczny w procesie modernizacji polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. Monografia*. Kraków: Polskie Towarzystwo Inżynierii Rolniczej.

- Michałek, R. (red.) (1998). *Uwarunkowania technicznej rekonstrukcji rolnictwa. Praca zbiorowa*. Kraków: Polskie Towarzystwo Inżynierii Rolniczej.
- Michałek, R., Grotkiewicz, K. (2010). Miejsce i rola postępu naukowego w warunkach rolnictwa zrównoważonego. *Problemy Inżynierii Rolniczej*, 1, 5–12.
- Michałek, R., Grotkiewicz, K., Peszek, A. (2009). Wydajność ziemi i pracy w wybranych krajach Unii Europejskiej. *Inżynieria Rolnicza*, 13(1), 199–205.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. (2016). Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020. Pobrane z: <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>
- Powszechny Spis Rolny (2013). *Gospodarstwa Rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR*.
- Prügl, E. (2011). *Transforming masculine rule: Agriculture and rural development in the European Union*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej [RP] (2013).
- Sikora, J. (2014). Społeczno-zawodowa sytuacja kobiet w procesie przemian obszarów wiejskich w Polsce. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 4, 137–145.
- Tabor, S. (2006). Postęp techniczny a efektywność substytucji pracy żywej pracą uprzedmiotowioną w rolnictwie. *Inżynieria Rolnicza*, 10(10).
- Wrzochalska, A. (2010). *Kobiety kierujące gospodarstwami rolnymi*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
- Ziętara, W. (2000). Ekonomiczna i społeczna wydajność pracy w rolnictwie i w różnych typach gospodarstw rolniczych. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 41

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 21.02.2017

Do cytowania – For citation:

Grotkiewicz, K., Peszek, A. (2016). Czynniki kształtujące wydajność pracy kobiet zatrudnionych w rolnictwie w krajach Unii Europejskiej [Factors affecting work productivity of women employed in agriculture in the European Union countries]. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych – Problems of Small Agricultural Holdings*, 4, 57–68. doi: <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2016.4.57>.